

de
weg
van
de
mens

MARTIN

BUBER

Gebaseerd op een in april 1947 gehouden lezing,
op een Woodbrookers-bijeenkomst te Bentveld.
Eerste duitstalige editie 1948

Vertaling: Louise Moor
Oorpronkelijke titel: *Der Weg des Menschen*.
Heruitgave van: *De weg van de mens*, Boucher, Den Haag, 1964.

Omslagillustraties: H. N. Werkman (© Groninger Museum /
H. N. Werkman Stichting)
Ontwerp: Mark Schalken – de Ruimte ontwerpers voor
Letter: *Renard* van Fred Smeijers, naar een letter van
Hendrik van den Keere uit 1570.
Druk & bindwerk: Wilco

© 2005 Martin Buber Estate

10e druk 2015

Uit deze uitgave mag uitsluitend iets worden vermenigvuldigd en/
of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm
of op welke andere wijze ook na voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

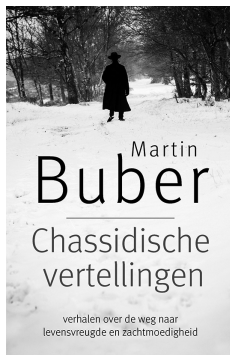
Uitgegeven door Uitgeverij Juwelenschip bv, Cothen

ISBN: 978 90 215 8046 3

NUR 716

www.juwelenschip.nl

Ook van Martin Buber:
Chassidische Vertellingen

Zelfbezingning
de bijzondere weg
vastbeslotenheid
bij zichzelf beginnen
zich niet met zichzelf bezighouden
daar waar men staat

Nawoord door Hans Korteweg

Zelfbeinning

Rabbi Schnëur Salman, de Raw* van Reussen, die om zijn denkbeelden en zijn levenswijze door een voorman van de Mitnagdim** bij de regering verdacht was gemaakt, zat in Petersburg gevangen. In afwachting van zijn verhoor, kwam het hoofd van de gendarmerie zijn cel binnen. Het indrukwekkende en stille gelaat van de raw, die in zichzelf verzonken hem aanvankelijk

* Rabbijn ** Tegenstander, benaming van de richtingen die de chassidische beweging bestrijden. Chassidisme (van *chassid* = trouw aan het Verbond) is de naam van de grote mystiek-religieuze beweging, die in het midden van de 18e eeuw in het Oost-Europese jodendom ontstond.

niet bemerkte, deed de opmerkelijke man vermoeden van welk slag zijn gevangene was. Hij begon een gesprek met hem en ging al snel vragen stellen, die bij het lezen van de Schrift bij hem waren opgekomen. Ten slotte vroeg hij: ‘Hoe moet het toch worden opgevat, dat God de Alwetende tot Adam spreekt: “Waar ben je?”’

‘Geloof je’, antwoordde de raw, ‘dat de Schrift eeuwig is en ieder tijdperk, elk geslacht en iedere mens omvat?’ ‘Dat geloof ik’, zei hij. ‘Welnu’, sprak de *zaddik**, ‘te allen tijde richt God zich tot elke mens: “Waar ben je in jouw wereld? Zo vele van de jou toegemeten jaren en dagen zijn verstreken, hoever ben je ondertussen gekomen in jouw wereld?” Zo zegt God bijvoorbeeld: “Zesenvertig jaren heb je geleefd, waar sta je nu?”’ Toen de man het getal van zijn levensjaren hoorde noemen, vermande hij zich, legde de raw een hand op de schouder en riep: ‘Bravo!’ Maar zijn hart beefde.

Wat gebeurt er in dit verhaal? Op het eerste gezicht herinnert het ons aan vertellingen uit de Talmud, waarin een Romein of enige andere heiden een van de joodse wijzen vragen stelt over een plaats in de Bijbel om een vermeende tegenstrijdigheid in de joodse leer aan te tonen, en een

* ‘Beproofde’, benaming van de voorganger van een chassidische gemeente.

antwoord ontvangt dat óf bewijst dat er geen tegenstrijdigheid bestaat, óf op een andere manier de kritiek weerlegt waaraan soms een persoonlijke terechtwijzing wordt vastgeknoopt. Spoedig echter bemerken wij een belangrijk verschil tussen de Talmudische vertellingen en de chassidische, een verschil dat weliswaar in het begin groter lijkt dan het is. Het antwoord wordt namelijk gegeven op een ander vlak dan waarop de vraag is gesteld.

De gendarme is eropuit een vermeende tegenstrijdigheid in de joodse geloofswereld aan het licht te brengen. De Joden geloven in God als het Alwetende Wezen, maar de Bijbel legt Hem vragen in de mond, zoals iemand die stelt die iets niet weet en het wil vernemen. God zoekt Adam, die zich heeft verscholen. Hij roept hem in de Hof en vraagt waar hij zich bevindt; dus weet Hij het niet, men kan zich voor Hem verbergen, dus is Hij de Alwetende niet. In plaats van echter de bijbeltekst te verklaren en de schijnbare tegenstrijdigheid op te heffen, gaat de rabbi daar juist van uit en gebruikt het motief om de man een vermaning te geven over diens eigen leven tot dat ogenblik, over zijn gedachteloosheid en het gebrek aan ernst en verantwoordelijkheid in zijn eigen ziel.

Op de feitelijke vraag, die, al zou zij hier eerlijk bedoeld zijn, toch in de grond geen echte vraag

maar slechts een vorm van controverse is, wordt een persoonlijk antwoord gegeven, of liever, in plaats van een antwoord volgt er een persoonlijke terechtwijzing. Van deze Talmudische antwoorden is schijnbaar alleen de soms daaraan vastgeknoopte terechtwijzing overgebleven.

Laten wij de vertelling echter eens nauwkeuriger bezien. De gendarme vraagt naar een passage uit het bijbelse verhaal over Adams zonde. Wat de rabbi antwoordt, komt hierop neer dat hij tot hem zegt: ‘Jij bent zelf Adam, tot jou spreekt God: “Waar ben je?”’ Schijnbaar heeft hij hem over de betekenis van de bijbeltekst als zodanig geen opheldering gegeven. In werkelijkheid echter werpt het antwoord zowel licht op de situatie van de door God ondervraagde Adam, als op die van iedere mens te allen tijde en op elke plaats. De man moet immers, zodra hij de bijbelse vraag hoort en begrijpt als tot hemzelf gericht, inzien wat het betekent als God vraagt: ‘Waar ben je?’, onverschillig of de vraag nu aan Adam of aan welke mens dan ook wordt gericht. Indien God het zo vraagt, wil Hij in de mens iets teweegbrengen wat juist door een dergelijke vraag tevoorschijn wordt geroepen, vooropgesteld dat zij het hart van de mens raakt, dat de mens zich door haar in het hart laat raken.

Adam verbergt zich om geen rekenschap te moeten afleggen, om de verantwoording voor zijn leven te ontgaan. Zo verschuilt zich elk mens, want elk mens is Adam en bevindt zich in Adams situatie. Om de verantwoording voor het geleefde leven te ontlopen, wordt het bestaan zelf tot een schuilplaats gemaakt. En terwijl de mens zich zodoende 'voor het aangezicht Gods' verbergt en telkens weer opnieuw verbergt, raakt hij steeds dieper en dieper in het verkeerde verstrikt. Zo ontstaat er een nieuwe toestand, die van dag tot dag, van schuilhoek tot schuilhoek voortdurend onzekerder wordt. Deze toestand kan nauwkeurig gekenmerkt worden: de mens kan aan het oog Gods niet ontkomen, maar terwijl hij tracht zich ervoor te verbergen, verbergt hij zich voor zichzelf.

Zeker, er is ook iets in hem dat Hem zoekt, maar hij maakt het dit iets voortdurend moeilijker Hem te vinden. Midden in deze situatie valt Gods vraag. Zij wil de mens wakker schudden, zij wil zijn schuilplaats vernietigen, zij wil hem tonen waar hij is terechtgekomen, zij wil in hem de krachtige wil wekken, een uitweg te vinden.

Alles komt er nu op aan of de mens ten aanzien van de vraag zijn plaats bepaalt. Natuurlijk zal ieders 'hart beven' wanneer zij tot hem door-

dringt, evenals dat van de hoofdman in ons verhaal. Maar de gewoonte zich steeds weer te verbergen helpt hem ook nu deze onrust des harten meester te worden. De roepstem komt immers niet in een noodweer dat het menselijk bestaan bedreigt; het is die ‘van een voorbijzwevend zwijgen’*, en het is gemakkelijk haar te overstemmen. Zolang dit geschiedt, wordt het leven van de mens niet tot een weg. Al heeft een mens nog zoveel succes, al smaakt hij nog zoveel genot, al verwerft hij een nog zo grote macht en brengt hij nog zoveel geweldigs tot stand: zijn leven blijft zonder weg zolang hij zijn houding tegenover de roepstem niet bepaalt. Adam bepaalt zijn houding, hij beseft in de klem gedreven te zijn, hij bekent: ‘Ik heb mij verborgen’, en daarmee begint de weg van de mens.

De beslissende inkeer tot zichzelf is het begin van de weg in het leven van de mens, steeds weer is dit het begin van de menselijke weg. Maar beslissend is hij slechts dan, indien hij leidt tot de Weg. Want er is ook een onvruchtbare inkeer tot zichzelf, die tot niets leidt dan tot zelfkwelling, vertwijfeling en nog diepere verwarring.

Toen de rabbi van Ger* bij het uitleggen van de

* Zo is bij benadering de merkwaardige uitdrukking 1 Koningen 19:12 weer te geven. ** Ger: Gora Kolwarya bij Warschau.

Schrift bij de woorden kwam die Jacob richtte tot zijn knecht: ‘Wanneer Esau mijn broer jou aantreft en je ondervraagt en zegt: “Van wie ben je en waar ga je heen en van wie zijn al deze vóór je?”’, sprak hij tot zijn leerlingen: ‘Let wel, hoe Esau’s vragen op de uitspraken van onze wijzen gelijken: “Gedenk drie zaken. Weet, vanwaar je bent gekomen en waarheen je gaat en voor wie je je te verantwoorden hebt.” Let wel, want hij die zich op deze drie zaken bezint, heeft een scherp onderscheidingsvermogen nodig: opdat niet Esau het aan hem zal vragen. Want ook Esau kan naar deze drie vragen en zwaarmoedigheid over de mens brengen.’

Er is ook een demonische vraag, een schijnvraag, die Gods vraag, de vraag naar de waarheid, nabootst. Zij is daaraan herkenbaar dat zij niet ophoudt bij het ‘Waar ben je?’, maar vervolgt: ‘Van daar, waar jij bent, voert geen weg verder.’ Er is een verkeerde zelfbezinning, die de mens niet tot ommekeer brengt en hem naar de weg leidt, maar hem deze als uitzichtloos afschildert en hem zodoende daarheen drijft waar de ommekeer schijnbaar volkomen onmogelijk is geworden en de mens nog slechts door een demonische hoogmoed, de hoogmoed van de dwaling, verder leven kan.

de bijzondere weg

Rabbi Baer van Radoschitz vroeg eens zijn leermeester, de ‘ziener’ van Lublin: ‘Wijs mij een algemene weg om God te dienen!’

De zaddik antwoordde: ‘Het is niet doenlijk, de mens te zeggen, welke weg hij moet gaan. Want er is een weg, God te dienen door de leer, en een door het gebed, een door te vasten, en een door te eten. Ieder zal terdege moeten uitmaken tot welke weg zijn hart hem trekt, en dan moet hij deze met alle kracht, die in hem is, voor zichzelf kiezen.’

Hiermee wordt in de eerste plaats iets gezegd over onze verhouding tot datgene wat voor ons aan ware dienst is verricht. Wij moeten dit ver-